

ЖЕ

НН981
6

ЧЫЛА ЭЛ ПРОЛЭТАР-ВЛАК, УШНЫЗА!

У МАРИЙ ДРАМАШ

ССР Ушәм нэлэ Промышлэныс калык комисар
ОРДЖОНИКИДЗЭ йолташ

1935 ий

МАРИЙ ОБЛАСЬ
КУГЫЖАНЫШ САВЫКТЫШ

Ийуль № 7

МАРИЙ ҮДРАМАШТЫЛЗЭ ЙЭДА ЛЭКШЭ-ЖУРНАЛ.
1935 ий ийуль № 7**СОЦИАЛИСТ ОЗАНЛЫКЫШТЭ ШУРНЫМ
ЖАПЫШТЭ ЙОКТАРЫДЭ ПОГЭН НАЛМАН**

Чыла йал озанлык паша гыч, шурным погэн налмаш эн кугу вуйын шогышо да сложно пашалан шотлалтэш. Тэний шурно лэктыш сай лийшаш. Сай шурно лэктыш вэрч кучэдалмаштэ ўдымō пашам сайын да кучык срокышто эртармаш—тўналтыш вэлэ. Ўдымō кампаньын кўлэшыжым нимонарат огына изэмдэ. Шурно лэктыш нўлталмаш ўдымō кампаньэ дэн кылдалт шога. Шурным погэн налмашкэ, тышкак тўрэдмым, шупшыктым, шиймым шотлаш гын, йал озанлык моло паша дэч эн шуко жап кайа. Тудо эн шуко йэным да вийым паша ыштымашыш йодэш.

Колхоз озанлык—кугу тўшка озанлык, шкэт посна озанлык дэч пэш кугун ойыртэмышын ончыкта. Колхозышто йэнг-влак пырля кэлшэн ик канаш дэн план почэш пашам ыштат. Сайын пашам шындымэ годым, колхозникын ик шагаташ пашажат озанлыклан пайдам пудэ арам ок йом. Колхозышто кажнэ колхозник чыла пашам шуктэн ок кэрт. Тудо колхоз тўшка паша ужаныжым вэлэ ышта. Колхозышто кажнэ паша план дэн да соцтангас дэн ышталтэш. Мутлан, ик кашак пасу пашам ышта, вэс кашак фэрмыштэ вольысым онча, кумышо кашак апшат кудышто ышта, нылымышэ—имньэ витапштэ ышта. Колхоз члэн-влак коклаштэ чыла паша пайылымэ, пўлалтмэ. Колхоз озанлыкыштэ тэхник шотыштат кугу рэволюцо лийын. Колхоз пасушто трактор мўгыра. Тўрэдмэ машина чытырыкта вэлэ тўрэдэш. Моло пашаштат машина айдымын вийжым нэлэ паша дэч утара.

Колхоз дэн тангастармаштэ, посна озанлык пэш кугун ойыртэмалт шога. Тыштэ пасу паша вэлэ огыл, моло пашат эрэ ышкэт ышталтэш. Паша тэхник моткоч простой, шэнгэлан кодшо улэш. Паша лэктыжыжат пэш ўлнō шога. Шошым ангам ўдымаш, шурным погэн налмаш, кокийаш шурным ўдымаш. Кугыжанышлан киндэ тўлымаш эрэ шэнгэлан шўдырнэн толэш. Тид дэнак шурно лэктышыжат изи лийэш.

Шурно лэктышым организованно да жапыштыжэ погэн налмаш вэрч ончылгочак йамдылалтман. Шурным эн кучык жапыштэ, сайын погэн от нал гын, йал озанлыклан тўрлō энгэк лийын кэртэш. Эн ондакак пырчэ йогэн кэртэш адак талэ мардэж альэ кугу йўр лиймэ годым шушо

шурно лап возын кэртэш. Тунам сай шуышо шурным погэн налмэ олмэш, кум ужаш гыч ик ужаш шурныжым вэлэ погэн налына. Тывэч палэ, шурным жапыштэ погэн налмаш йамдылалтмаш озанлыкыштэ пэш кугу вэрым налэш. Тидлан мом ышташ кўлэш?

Сай шурным погэн налмаш вэрч кажнэ колхоз вуйлатышылан паша план дэн соцтангасым ыштышаш нэргэн ончыл гочак шоналтыман. Эн пэрвойак паша планэш чыла ыштышаш пашам ончыктыман: шурным кўнар кэчыштэ погэн налмаш, могай кэчыштэ шийаш тўналаш, кунам каваныш шупшыктэн оптыман, могай кэчыштэ кугыжанышлан киндым шупшыкташ тўналман да кунам тўлэн пытарман. Тидэ паша планым колхоз правлэньэ дэн ончэн налын колхозын чумыр погынымажэшыжэ тэргыман.

Шурным кучык жапыштэ да йоктардэ погэн налмашлан, бригадэ дэн бригадэ коклаштэ, звэна дэн звэна, колхоз дэн колхоз, адак посна колхоз члэн коклаштэ соцтангасым ыштыман. Тидэ соцтангасым, кузэ илышыш нурымыжым палашлан лийын кэчэ гыч тэргэн шогыман. Колхоз члэн коклаштэ, сэзон паша ыштымэ годым, бригадирлан, звэноводлан пэш чот гына учотым шындыман. Тыгэ паша план почэш, соцтангас дэн учот сайын шындалтэш гын, колхоз пашана вийанэш, ударнэ ышталт толалтэш.

Колхоз члэн коклаштэ дисциплиным чот шындалашлан, пырдыж газэт, йошкар, шэм онча кугун полшэн шога. Пырдыж газэтым бригадыштат, колхозыштат лукташ лийэш. Пырдыж газэтэш чыла ончыктэн возыман. Могай кучык—кужу экшык паша уло, могай сай паша, ударнын тўрэдмаш, моло паша ыштымаштат чыла возаш лийэш. Колхозышто пырдыж газэт пэш кугун полшэн шога.

Паша жаплан тарман-влакымат ончыл гоч йамдылман, машина-влак, имньэ тарман, орва, мэшак, кылатыштэ шурно опташ пурам, моло чыла кугу паша гыч тўналын изи пашаш шумэш тўрлатэн, ачалэн шындыман. Сэзон паша жапыштэ ик минутат йара мутайэн шогыдэ, шурным йоктардэ погэн налман. Шурно погэн налмаш партий дэн правитэлыствэ кўштымō почэш кажнэ комунист, комсомольэц, моло актив-влакат эрэ вуйын шогыман.

Мар. ж.

1-5

КУГЫЖАНЫШЫН ВОЛЫК АШНЫМЭ ПАШАМ ШАРЫМЭ ПЛАНЖЭ НЭРГЭН

ССР Ушэм Совнарком дэн ВКП(б) Рудё Комитэтын „Совэт эл мучко 1935 ийыштэ кугыжанышын волык ашнымэ пашам шарэн колтымо планжэ нэргэн“ лукмо пунчалжэ мэмнан стритэлыствыштэ кугу сэнгымашым ончыкта. Волык ашнымаш паша шотыштэ обшо план палэмдымэ гыч пүтынъ ик кугыжаныш планыш вончымаш, мэмнан социалист йал-озанлыкын күшкө нөлталалтмыжым моткоч раш ончыкта.

1930—1933 ий коклаштэ кулак-влакын түрлө врэдитэлыствэ пашам ыштымыштан кбра волык ашнымаш паша йатыр энгэким чытыш. Комунист партий вуйлатымэ дэн мэ клас тушманым сэнгышна. Сталин йолташын партийын 17 сйэздыштыжэ 1934 ийын, тидэ ийыштэ уло волык ашнымэ озанлыкыштэ вашталтышым ыштэн, эшэ күшкырак нөлталына, — манын шүдымыжым шуктымо: үмасэ дэч вара волык ашнымэ паша эрэ нөлталалт толэш.

Кугыжанышын волык ашнымэ пашам шарымэ планыштыжэ рвэээ волыкым ашнымаш 1936 ийын 1 йанварлан тунг вэрым налэш. Совэт эл мучко чыла сэктырлаштэ тынар рвэээ волыкым куштэн лукман: 11 мил. 280 түжэм прэзым, 16 милн. 965 түжэм сбсна игым; 16 милн. 212 т. шорык пача дэн каза пачам; 2 милн. 55 т. чомам. Мыланна шкэная кундэмыштына 5000 прэзым, 71000 сбсна игым, 102000 шорык пача дэн каза пачам, 8540 чомам ончэн куштэн лукташ күлэш.

Мэ волык ашнымэ пашам шарымэ шотышто ик чын корно дэнэ-колхозым, совхозым шарэн да пэнгыдэмдэн ончык кайэна. Тэвэ мутлан, колхоз-товарнэ фэрмэ-влакым налына. 1935 ийыштэ 1 йанварлан ты колхоз товарнэ фэрмылаштэ 7,4 милн. тукан шолдыра-возык, 10,7 милн. шорык,

3,5 милн. сбсна да 276 түжэм имнэе улмаш. 1936 ийыштэ 1 йанварлан, вэс сэмын манаш гын, идалык гыч, колхоз товарнэ фэрмылаштэ—11,1 милн. тукан шолдра волык, 14 милн. шорык дэн каза, 5,15 милн. сбсна дэн 487 түжэм имнэе лийшашлык. Мэмнан кундэмыштэ колхоз-товарнэ фэрмэ-влак план почэш тынар волыкым шукэмыдышашлык: тукан шолдра волыкым—75,9% -лан, сбснам—78,4% -лан, шорыкым—28,9% -лан. Тэвэ тыгэракын чыла колхоз дэн совхозлаштэ, йал-озанлык устав почэш, волык ашнымаш паша вийаншашлык. Пырчан шурно үдышэ совхоз-влакышкат умбакыжым волык ашнымэ пашам шараш

күлмө ончыкталтын. Наркомсовхоз систэмыш пурышо волык ашнаш лүмын ыштымэ совхозлаштэ молотүрлө волыкымат ашнаш тунгалман. Колхозник-влакын шкаланышт күлэшлан волык ашнымашышт, ты-

гак шкэт озанлыкын-влакынат, волык ашнымэ дэн курго йамдылымэ кугыжаныш планым пуртымо. Ты шот дэн 1935 ийыштэ 1 йанварлан мэмнан кундэм мучко 372 түжэм прэзым, 6100 сбсна игым, 100 түжэм шорык пачам ашнэн лукман. Сталин йолташын, кажнэ колхоз йэш ушкалан да тыгыдэ волыкым лийжэ, — манын шүдымыжым партий дэн правитэлыствэ илышыш кумдан пуртэн шога. 1935 ийысэ волык ашнымэ планыштат колхозник-влакым ушкал дэн тыгыдэ волыкым налэш кугу полышым пуаш ончыктымо. Тэний колхоз товарнэ фэрмэ-влак колхозник-влакым тынар волыкым ужалшаш улыт: 300 түжэм прэзым, 2 милн. сбсна игым да 500 түжэм шорык пачам. Тидлэч посна 170 түжэм прэзэ, 200 түжэм шорык пача дэн 700 түжэм сбсна игэ колхозник-влакым совхозла гыч

ужалалтэш. Тугэ гынат, тидэ совхоз-влакын кугыжанышлан идалыкаш шыл план тэмымаш пашаштэ нимогай чаракымат ыштыпашлык огыл. Ты планым совхоз-влаклан жапыштэ, тўрыс тэмэн шуктыман.

Товарнэ фэрмэ дэн волькык ашнымэ совхозлагыч мэмнан кундэм колхозник-влак, конвенционысо договор ыштымэ почэш, 10 тўжэм прэзым налыт.

Сталин йолташын—колхозышто улан илыш дэн илыман—дозунгшым, пырля ушымо озанлыкнам эрээк пэнгыдэмдэн толына гын, вэлэ илышыш пуртэн кэртина. Ты шотым пашаштына ик минутланат мондымо ок кўл. Вэс вэлым кугужанышын ушкалдымэ дэн волькыдымо колхозник-влаклан кугын полшымыжо партий дэн правительствын товарнэ-фэрмым тыршэн ыштымашыж дэн пижын шога. Товарнэ фэрмэ совхоз дэн пырля волькык ашнымэ пашан тўн нэгызшэ лийэш.

Кугыжанышын волькык ашнымэ пашам шарымэ план нэргэн пунчалыштыжэ урлыкаш волькыкым шарымэ нэргэнат раш палэмдымэ. 1935 ийыштэ кугыжаныш урлыкаш волькыкым ашнэн лукмо вэрым 53 маркэ шуктыман. Тидэ чот гыч шолдра тўкан волькык ашнымэ 22, сёсна ашнымэ 10, шорык ашнымэ 16, имньэ ашнэн лукмо вэр—5 лийман. 1936 ийын 1 йанварлан урлыкаш волькыкым ашнымэ товарнэ фэрмэ тынар лийшашлык: шолдра тўкан волькык фэрмэ—3141; шорык фэрмэ—724; сёсна фэрмэ—2566. Мэмнан Марий кундэмыштына урлыкаш волькыкым ашнымэ товарнэ фэрмым 42 ыштыпашлык.

Урлыкаш волькык вуйым шукэмдышашлан лийын, кугыжаныш дэч районысо урлыкаш книга (племенная книга) сэралтмэ волькыкым да тудын

дэч шочшо игым совхоз, колхоз, колхозник, шкэт озанлыккан-влаклан шўшкылаш ок лий. Ты волькыкым зоотэхник дэн волькык врачын пуымо справкышт почэш вэлэ шўшкылаш альэ ужалап лийэш. Тылдэч посна шўшкылашлан районысо мландэ пашам викарышэ пўлка дэч ўшандармаш кнага кўлэш.

Кужкын толшо социалист волькык ашнымаш паша волькык эмлымэ вэрым шараш йодэш. Сандэнак, 1935 ийыштэ кугыжанышын волькык ашнымэ пашам шарымо планжэ почэш зоотэхник участкэ 8000, волькык эмлымэ участкэ 5600, волькык эмлымэ вэр 8000 лийшашлык.

Кугыжанышын волькык ашнымэ пашам шарымо планжэ зоотэхник дэн волькык эмлышэ-влакым йамдылымэ шотышто Совет эл Наркомзэм, Наркомсовхоз, Наркомпищэпром да вэрласэ партийнэ дэн совет организацэ-влаклан кугу пашам кучыктыш. 1935 ийыштэ колхоз товарнэ фэрмылаштэ пашам ышташ 165000 фэрмэ вуйлатышэ дэн волькык ончышо бригадир, 65700 колхоз волькык ончышо фэльдшэр йамдылалтэш. Совхоз-влаклан 17000 волькык ончышо бригадир дэн 7000 волькык эмлышэ фэльдшэр йамдылалтэш. Тидым умлаш кўлэш. Сталин йолташын йошкар армей академий тунэм пытарышэ-влакым лукмо годым, Кремль дворэцэш 4 майыштэ ойлымо мутшо—кызытсэ условийыштэ „кадр чыла сэнга“. Промышлэнносыштэ, йал-озанлыкыштэ, транспортышто, армийыштэ мэмнан сай кадрна шуко лийэш гын, мэмнан элна сэнгэн кэртдымэ эл лийэш. Тыгай кадр ок лий гын, мэ кок йолгэ окшаклаш гўналына“.

1935 ийыштэ мэмнан колхоз дэн совхоз-влакна волькык ончымаш тэхник шотышто сай йамдылалтшэ кадр-влакым йатыр налыт. Наркомзэм, Наркомсовхоз, Наркомпищэпром да вэрласэ партийнэ дэн совет орган-влаклан волькык ончышо йошкар командир-влакым йамдылымашым организовайэн, нунын дэч кугу пайдам налаш тыршыман. Тидэ нунын задачышт.

Ты 200000 колхозник дэн совхоз пашазэ-влакым волькык ашнаш тунэммэ дэн волькык эмлаш тунэммэ курс гыч лўмлан гына туныктэн лукман огыл. Нунылан чын, кўлэш шинчымашым пуэн, сай пашазэ-влакым йамдылэн лукташ кўлэш. Ты годым вэлэ Сталин йолташын шўдымашым илышыш пуртэн кэртина.

Мланна шкэнан кундэмыштына товарнэ фэрмэ-влаклан 42 фэрмэ вуйлатышым, 130 сай волькык

ончышым, прэзэ ончышым, ушкал лүштышым, имнэ ончышым, сөсна ончышым, адак молымат йамдылашна күлөш. Тидэ задачым шуктышаш вэрч, кундэмысэ дэн вэрласэ мландэ пашам вуйлатышэ пёлка-влаклан, тыгак совет дэн партийнэ организацэ-влакланат тидэ пашалан чоткыдын пижман. 1935 ий курго йамдылымэ дэн курго нэгыз ыштымэ шотышто кугу вашталтышан ийлийман. Төний 9 милн. 622 туж. га кургылык

культурым ұдыман, 17 милн. 440 т. тонн силосым оптыман, 54 милн. 870 т. га шудым солэн налаш күлөш. 1935 ийыштэ 9 милн. 329 т. га олык дэн вольык коштыктымэ вэрым сайэмдыман, 380 тужэм га шудо культур нөшмылан кодалтэш. Ты ойрэн кодымо нөшмылык шудым Совет Ушэм Совнаркомдэн ЦК ВКП(б) Обком партий дэн

Обисполком-влаклан пэш пэггыдын аралаш шудат. Кугыжанышын вольык ашнымэ пашам шарымэ планым ылышыш пуртэн шогымым тэргэн шогышаш вэрч 1 йанварлан кажнэ колхоз, совхоз да йал совет-влак отчетым ыштат. Отчотыштышт түрлө вольык кунар улмым вуй чот дэнэ ончыктат.

Кугыжанышын вольык ашнымэ пашам шарымэ планжым шуктышаш вэрч кучэдалмаш чыла

совет, партийнэ да комсомол организацэ-влакын пашаштышт тун вэрым налын шогыман.

Сталин йолташ партийын 17 сйээдыштэ ойлэн: „Вольык ончымо пашам пүтынь партийлан, чыла мэмнан пашайэн-влаклан, комунист дэн бэспартийнэ-влаклан шкэ кидышкышт налман. Вольык ончымо паша кызыт тугайак пэрвой чэрэтан проблем лийын шога, могай тэнтгечэ, ындэ ыштэн шуктымэ пырчан шурно проблем ыльэ“.

Тунам вольык ашнымаш пашаштэ положэньэ нэлэ ыльэ.

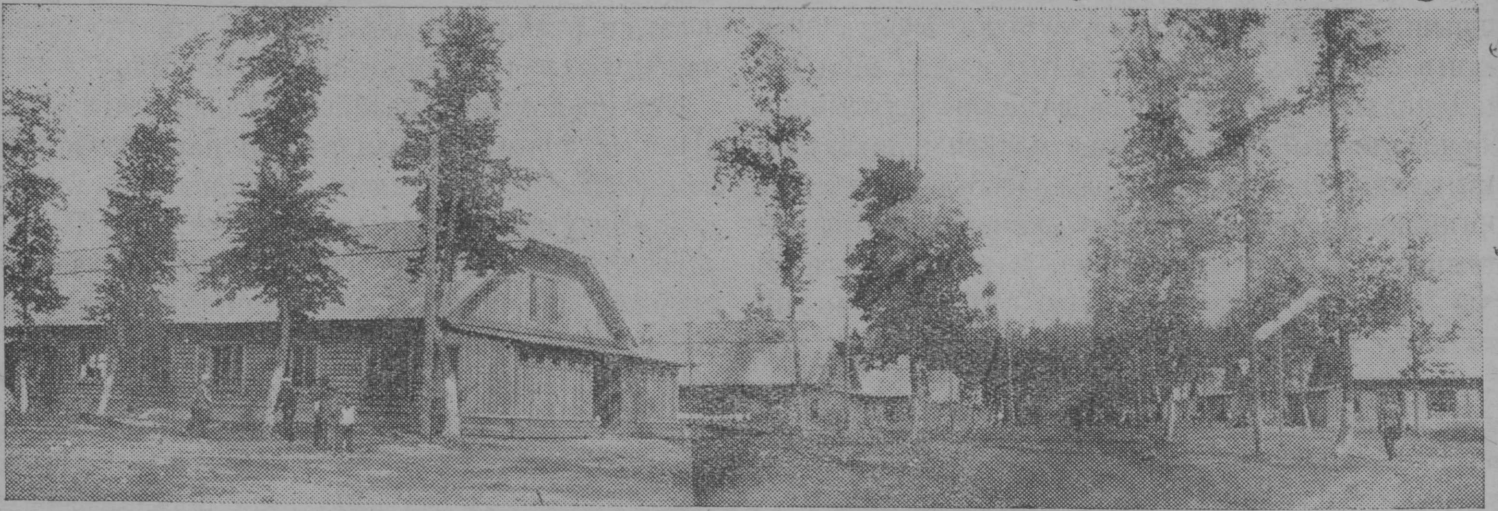
Мэмнан йоратымэ вождын шудымыжым ылышыш пуртышаш вэрч кучэдалаш уло партий, кумда колхоз массэ да совхоз пашазэ партийнэ дэн бэспартийнэ-влак тыршэн пижман.

Вольык ашнымаш паша ұлык вонымаш — эртэн кайымэ жап. Вольык ончымаш паша эрэ кушкын,

нөлталт толэш. Тугэ гынат, тидэ нөлталалт толшо паша мэмнан социалист кугыжанышын, кугу индустрий вийышымашын да пашазэ дэн шэмэр калыкын йодмыжым эшэ шуктэн ок кэрт. Кугыжанышын вольык ашнымэ пашам шарымэ планжым ылышыш пуртэн уло вольык күтө кушмаш тэмным вийангдэн да вольык продуктым ситарэн кэртина.

Рушла гыч Смирнов кусарэн.

Кагаз комбинатын пашазэ пэсьолокшэ

КАЖНЭ КОЛХОЗЫН ОЛМА САТШЭ ЛИЙЖЭ

Совэт Ушэмыштэ илышэ кажнэ колхозниклан, кажнэ крэсаньыклан ийунь тылызыштэ кугу ойго тольо. Кажнэ колхозникын эн йоратымэ учоный, кугу садоводшо И. В. Мичурин колыш.

Мичурин йолташ колэн гынат, пашажым ончыкат шкэ сэмынжак шуктэн шогашлан, Мичурин тойымо годым колхозник-влак мутым пуышт. Ты мутым илышыш пурташ мэмнан Марий кундэмысэ колхозник дэн колхозницэ-влаклан уло вий дэн пижман.

Мый ты статьям Мичурин лүмэш пагалэн возэм.

Олма пу шындымэ дэч ончыч кажнэ колхозниклан ты шотым палэн шогыман. Сат паша, пасу, пакча паша гай огыл. Пасу пашаштэ йонгылыш лийэш гынат, кок-кум ий коклаштэ ситыдымаш пашажым тёрлаташ лийэш.

Сат пашаштэ иктаж могай йонгылыш паша лийэш гын, 30-40 ий эртымэш вэс пачаш шындымэш тёрлатэн от кэрт. Садлан лийын сат шындымэ дэч ончыч тёрлыжымат шоналтэн ончыман. Ты шотышто тошто йэн мутым „шым гана висэн ончо да ик кана пүч“ манмыжым илышыш пуртымо пэш кэлша. Сат шындымэ годым, кажнэ колхозниклан могай сорт, мыньар кумдыкэш, могай мландэш да адак кузэ, могай жапыштэ шындымашым раш палэн шогыман.

Олма пу кушташлан шэм рокан, шунан мландэ эн сайлан шотлалгэш. Сай мландыштэ олма пу сайын кушкэш. Вожшат сайын шарла. Олма пу вож сай мландыштэ 4-6 мэтр, йужгынамжэ, 10 мэтр нарэ ордыжыш шарла.

Мэмнан Марий кундэмыштэ шэм рокан, шунан мландэ пэш шагал. Тугэ гынат, олма пуым шындаш лийэш. Олма сат шындашлан ошма йоршан мландат йёра. Но тыгай мландэш утларак тэрсым, тургыжым оптыман.

Кэрэк могай мландыштат, мландэ йүмалнысэ вүд пэш лишнэ, пэш кэлгыштэ лийыман огыл. Ошма йоршан мландэ йүмалнэ 75 сантиметр гыч тунгалын 1,5 мэтр коклаштэ шунан лончо логалэш гын, тыгай мландым ик мут каласыдэак сат шындашлан ойыраш лийэш.

Мландэ дэч посна, сат шындашлан вэрым сайын ончыман. Сат шындаш тёр вэр күлэш. Тыгай тёр вэр укэ гын, кэчывал могырышкыла тайылэ вэр лийэш гын, мландым вэс вэрэ кычалман.

Сат шындаш мландым ойырымэк, выньэм кунчашлан радам дэн палым ыштыман. Тидлан лийын 8 мэтр кокла гыч, вийакшын мэнгым шоталтыман. Выньэмжым радам дэн ик тёр кунчыман. Кандаш мэтр кокла гыч кунчымэ дэн ик гектар мландэш 150 пушэнтэ логалэш.

Сатым шахмат онга сэмынат шындаш лийэш. Тидлан лийын участкым ик могыр гычшэ 8 мэтр кокла гыч, а вэс могыр гыч 4 мэтр дэн шотлыман. Тыгэ 4 дэн шэлмыжым коклаш кодэн кунчыман. Вара тунам шахмат онга сэмын лэктэш.

Сат шындашлан выньэмжымат ончылгочак кунчэн йамдылман. Шошым шындашлан шыжым кунчэн кодыман. Шыжым шындашлан выньэмым шошым кунчыман. Ончыч кунчымэ дэн мландэ

пуалалтэш, пуштырга. Сандэн пушэнгэ сайын кушкэш.

Выньэмын кугытшо мландын могайжым онча. Томам мландыштэ кумдарак, кэлгырак выньэмын кунчыман. Моланжэ палэ. Томам мландыштэ кочкыш наста-влак шагал. Тидланак мландым пэш сай уандыман. Кугу сат шындымэ годым вэржат кугу күлэш. Тыгай кугу вэрэш миньэрал уандышымат, тэреымат ситараш огэш лий. Мландым уандымаш пэрвой жаплан пайдажымат пэш шагал пуа. Сандэн выньэм гыч кунчэн лукмо мландымат уандыман.

Кокла шот дэн налаш гын, пушэнгэ шындашлан 50 сантиметр кэлгыт да 1—2 метр торэшан выньэмын кунчыман. Выньэмын формыжо лэнэж гай тыртэшкэ лийыман. Выньэмын кунчымэ годым, рокым кокытэ шэлын оптыман: ик могырыш умбалнысэ шэм рокым, вэс могырыш шэм рок йумалнысэмландым оптыман.

Пушэнгэ шындымэ дэч ончыч выньэм гыч лукмо рокым тэрыс дэн уандыман. ик орава тэрыс 4—6 выньэмлан сита. Тылэч посна кажнэ выньэмысэ рокыш 1 килограм томасшлак, альэ суперфосфат миньэрал уандышым тэрыс дэн йөрэт гын, моткоч сайэ лийэш.

Сатым шошым шындашлан, олма пуым шыжымак кулэн кодыман. Куклымэ пушэнгым аралашлан, вожшым выньэм рокэш урыман. Шошым лум каймэ сэмынак, пушэнгын почкыжо тарванымэ дэч ончыч сатыш шындыман.

Олма пуым колэ дэн мэрэн-влак пэш йоратат. Сандэнэ тудым кэчэ йыда эскэрэн шогыман. Колэ альэ мэрэн-влак ынжэ тол манын, олма пушэнгэ ораш кож укшым оптыман. Кож укш дэч мэрэнат, колэат огыт мий. Шонго садовник-влак каласымэ почэш, олма пу шындаш шошым эн сай жап. Шошым шындымэ пушэнгэш иланэн шумэшкыжэ вудым оптыман. Шыжым гын, пушэнгым кылмымэ дэч изиш гына ончыч лышаташ вэлмэкшэ ижэ шындаш лийэш.

Олма пу шындымэ дэч ончыч, эн пэрвойак тудын сайлыкшым ончыман. Пушэнгын вожшо сайэ лийыман. Йужо питомникыштэ самырык пушэнгым чыла ужалэн пытарашлан начар вожанымат ужалат. Начар вожан пушэнгым налман огыл, ойырен кодыман. Самырык пушэнгын 5—6 вожшо ордышкыла шарлэн кушкэш гын, тыгай пушэнгэ эн сайлан шотлалтэш. Пушэнгыштэ, күжгү вож дэч посна тыгыдэ шүртö пырчыла койшо вож-влакат йатыр лийман. Тылэч начар-

рак, 3 вожан пушэнгат лийын кэртэш. Тыгай пушэнгым сорт шот дэнэ пайлымэк 2 сортыш логалэш. Сат шындымэ годым ик түгэ вожан альэ шаньык гай вожан пушэнгэ логалэш гын, тыгай пушэнгым ойырен кодыман.

Вож дэч посна, пушэнгын вондыштыжат ситыдымаш лийын кэртэш. Йужо пушэнгын вондыжо пэш вичкыж лийэш да мардэж дэн кадырга. Сандэн тыгай пушэнгым мэнгэ дэч посна шындыман огыл. Вэс шот дэнэ сусыргышо вонданат логалэш. Тыгай пушэнгэ вондым киш дэн лэвэдман. Тылэч посна сат шындымэ годым, пушэнгын йыжынжымат ончыман. Кужу йыжынган пушэнгэ тэлэ йуштыштö кылмэн локтылалт кэртэш.

Кумышо шот дэн—кадыр вондан пушэнгат огэш йөрö. Кадыржэ изиш вэлэ гын, тыгай пушэнгым мэнгэ вэлэн пидын тёрлаташ лийэш. Йужо пушэнгэ вондо кугун кадыргышэ лийэш. Тыгай пушэнгым нигунамат шындыман огыл. Тидым садак тёрлаташ ок лий.

Нылымышэ шот дэн—пушэнгын укшыжымат тэргыман. Йыр-ваш шарлышэ 5 укшан пушэнгэ эн сайлан шотлалтэш. Пушэнгын укшыжат, адак вондыжат ик тёр, вийакш лийман. Нинэ ситыдымаш дэч посна, адак чэрлэ пушэнгат логалэш. Чэрлэ пушэнгым сат лийышкэ намийыде погэн йулалтыман.

Пушэнгын вожыштыжо эн осал, эн шарлышэ чэрлан корнэвой зоб альэ корнэвой рак шотлалтэш. Ты чэрэн пушэнгым түслэн ончымэк кажнэ йэнат палэн кэртэш. Ты чэр, ковышта чэрла пушэнгэ вожэш лийэш. Чэрланышэ вожшо тыгыдэ парэнгэ кушмыла койэш. Тылэч посна пушэнгэ вож, пынысэк чэр дэнат локтылалт кэртэш. Тыгай пушэнгымат сатэш шындыман огыл, вигак йулалтыман. Ты чэр пушэнгэ вожыш эгырэмыш вотла пынышкышэ түс пура. Ты чэр-влак пушэнгэ вэлэн вэлэ огыл, мландешат шарлат.

Шындымэ годым пушэнгэ вожым күлэш ок куллан пүчкэдаш тыршат. Тыгэ, пүчкэдымаш кугу йонгылыш лийэш. Сусыргышо альэ кулэн лукмо годым күрлшö вожым гына пүчман. Моло вожым пүчкэдыдэак кодыман. Сусыр тёрланашлан уто вий күлэш. Тидым кажнэ пала. Вож пүчмашат сусыртымаш лийэш. Шуко пүчкэдэт гын, сусырат шуко лийэш. Сандэн вийжат шуко күлэш. Пушэнгын, пүчмö вожэшыжэ шыштэ йыгыдэ шындыман огыл. Шыштэ дэн лэвэддэ шындымэк пушэнгын вожшо шуйн кэртэш. Шындымэ годым пушэнгэ вож ынжэ кошко манын,

вожшым вудыжгӧ мландәш урыман. Сат шындымә паша, посна кашаклан шәлалтәш. Ты пашам посна лончылән ончәна.

Тыләч ончыч каласышна, пушәнгә шындаш выньәмым ончычак күнчыман. Выньәм күнчымагыч, шындымә йоктә шуко жап әрта. Ты жапыштә выньәм пырдыж сұмырләнәт кәртәш. Адак вуд логалмә, шынчымә дән выньәмьын пундашыжә күшкыла күза. Тидлан лийын выньәмьын шарлымыжым да күзышӧ пундашыжым тӧрлатыман. Выньәмьым тӧрлатән шуктымәк, пушәнгә шындашлан рокым йамдылыман. Выньәм гыч күнчән лукмо рокым кольмо дән пушкыдәмдыман. Выньәм пундашәш рок оптымо дәч ончыч вычкыжын тәрысым оптыман. Варажым выньәмәш мәнгышогалтыман. Мәнгә вашкә ынжә шү маньын, мучашыжым кошартыман да выньәм тӧрәш шогалтыман. Мәнгын кутышыжо 1,4—1,6 мәтр лийман. Выньәмәш мәнгә шогалтымәк, рокым опташ тӧнгәлман. Рокым мәнгә воктән кышкән күзыктыман. Тит дән вара кышыл орала койшо рок ора лийәш. Выньәмьын күм ужашыштыжә, кок ужаш нарә рок күза гын, кышыл ора гай рокым тошкән лаптыртыман. Тит дәч вара адак угыч

оптән күзыктыман. Рок оран вуйжо мландә үм бак ләктәш гын, тыгай ораш пушәнгым шындаш лийәш.

Пушәнгә шындымаш күгу паша, садлан лийын ты пашам күләш сәмын ыштән моштыман. Пушәнгым шындән от моцто гын, тидә сай мландәшат сат ок куш. Пушәнгым кәлгынат, пәш куакшынат шындыман огыл. Кәлгын шындымә дән пушәнгә вашкә кошка. Күләш сәмын шындашлан, выньәм гоч пышташ лодәман онгам ыштыман.

Пушкыдо мландә гоным пушәнгын вож тӧнгӧ, мландә дәч күшнӧ лийыман. Йораләш урән шындымә гоным мландә дән тӧр лийман.

Пушәнгым шкәтын шындаш йӧсӧ, коктын шындыман. Иктыжә вожшым тӧрлата, вондыжым тӧр куча, вәсыжә кольмо дән рокым опта. Рок оптымо гоным, пушәнгә вож ынжә тованг мааньын, вож йӧмалан рокым кид дән пәнгыдәмдыман. Пушәнгә вож йӧмалан вишым кодыман огыл. Виш кодәш гын, вож үмбач рок оптымо гоным, рок нәлә дән пушәнгә вож шәлын кәртәш. Пашаштә ты шотым әскәрән шогыман.

Ф. С. Кузнәцов.

КЭНГЭЖЫМ ПУШКЭДЫШ ЧЭР ДЭЧ АЗАМ АРАЛЫМАН

Кэнгэж жапыштэ шуко аза-влак пушкэдыш чэр дэн чэрланат. Пушкэдыш чэрым шинчалан койдымо микроб-влак тарватат. Мэмнан йыр улшо йужышто да вудыштө, мландыштэ пэш шуко тыгыдэ илышэ микроб-влак улыт. Садланак микроб-влак лавран вэрым йоратат. Аза ончымо пörтыштө, адак ышкэт озанлыкыштэ, пörтым арун от кучо гын, кумыж совлам эрэн от муш-гын, кочкыш чараштэ лэвэддэ шинча гын, азам эрэ лавраным кучэт гын, тыгай лавран вэрэш микроб пэш чот поша. Аза, лавра койэш, тойам муэш эрэ умшалкыжэ шүшкэш. Тидэ лавра дэн пырлыа микроб аза умшалкэ логалын, организмыштыжэ пушкэдыш чэрым тарвата.

Кэнгэж жапыштэ кармэ-влак пэш шуко чэрым шара. Кармэ шукужым тэресыштэ, түгө лэкмэ вэрыштэ, түрлө шүкшак чумырымо ораштэ, кочкыш кодшо кышкымэ лакылаштэ, тулэч моло вэрэат кармэ коштэш. Тыгэ коштымжо годым, йолэшыжэ альэ нэрэшыжэ шуко микробым пижыктыл кондада түрлө кочкышэш пижыктылэш.

Мэ ышкэжат түрлө кочкышым лэвэддэ чараштэ шинчыктэна. Тыгай лэвэддымэ кочкышыш кармэ шинчын, кочкышэш микробым кода. Мэ тидэ кармэ вапакан кочкышэтым азалан пукшэна, а йужунамжэ кочкыш дэн пырлыа кармыжат логалэш. Тыгэжэ аза организмыштэ вэлэ огыл, кугу йэнгын организмыштыжат пушкэдыш чэр лийын кертэш. Кармэ пушкэдыш чэрым вэлэ огыл, моло чэрымат пэш шуко шара. Садланак аза ончымо пörтыштө, адак аза ончыдымо пörтыштат, азан аважадан пушкэдыш чэр дэн кучэдалаш күлэшыжым шинчэн шогыман.

Аза ончымо пörтыштө, аза пушкэдаш тунгалын гын, вигак врачым кондыман. Тидлан вэлэ огыл, аза ончымо пörтыштө врач чүчкыдын коштман. Азан тазалыкшым эрэ эскэрэн шогыман да эмат эрэ лийын шогыман.

Аза пушкэдаш тунгалэш гын, аважа вашкэ врач дэк ок нынгай. Первой тудо азам төрланыжэ манын йумылан кумалэш, шүвэдышэ-мужаншэ кува дэк коштэш. Азажэ шүвэдышэ кува күштымө почэшэт колымашкат шүэш, вара ижэ врач дэк нынгайа. Тыгэ азам шуко орландармэк, врачланат төрлаташ йөсө. Садлан кажнэ азан аважадан, аза пушкэдаш тунгалмэкак врач дэк нынгайаш күлэш. Врач мом күшта, тудым шуктэн толман. Чызэ кочшо азан аважадан ышкаланжат шэккланаш кү-

лэш. Азан ватылан күлэш огыл кочкышым кочкаш ок күл: ужар шоганым, түрлө ужар шудым, аракам, шопо сырам йүмө ок күл. Тыгай кочкыш чызэ шөрыш вола, да чызэ шөр дэн пырлыа аза кочкэш. Вара азан мүшкырыштыжэ шолаш тунгалэшат аза пушкэдаш тунгалэш.

Шуко годым азан аважа, азам аза ончымо пörтышкө коштыктымылан вурса. Аза ончымо пörтыш ом коштыкто кыльэ гын, азам пушкэдаш ок тунгал ыльэ, манэш. Аза ончымо пörтыштө азам сайын, врач күштымө почэш ончат. Азан аважа мөнгыш нынгайымэкшэ, азажым ышкэ пужа. Тудо аза ончымо пörт гыч күштэн колтымө мутым ок колышт. Садланак азан аважадан аза ончымо пörт гыч күштэн колтымө ойым шуктэн шогыман.

Азан аважадан азам кучымо дэч ончыч кидым йандарын мушкын ош тувырым чийман. Пушкэдышэ азалан мөнгыштыжэ ава шөр дэч молым врач күштыдэ нимом пукшыман огыл.

Азан кидшым, шүргыжым лэвэ шолтымө вүд дэн мушман да йандар ош шовыч дэн үштман.

Азан модышыжэ альэ чызашыжэ улык камбозэш гын, шокшо вүдэш шүйалтэн пуман.

Азан кочмо-йүмө атылаш кармэ шинчын ынышт керт манын, ош шовычэш пүтырэн пыштыман да кочкаш тунгалмэ дэч ончыч шокшо вүд дэн мушман.

Кочмо дэч вара үстэмбалнэ альэ кұвар үмбак вэлшым, киндэ пудыргым йыклык үштын налман.

Азам кэчвалымат, йүдымат йандар йужышто кучыман. Малмыжэ годым кармэ, шынга ынжэ коч манын шүэ шоктэ сэмын койшо шовыч дэн пүрдэн сакыман.

Азам лавран кұвар үмбак кудалышташ колтыман огыл. Шокшо жапыштэ азалан чүчкыдын йандар совла дэн сакыр дэч посна шолтымө вүдым йүктыман. Кэчэ йыда азам шолтымө лэвэ вүд дэн мушман.

Тидэ күштымым илышыш пурташ тунгалына гын, азажат түрлө осал чэрым сэнга. Азам сайын ончыман дэн да шкэ жапыштыжэ эмлымэ дэнэ пушкэдыш чэрланымашым чэрэн сэнгэна.

Аза ончымо пörтат, кэнгэжым пушкэдманш чэр дэн кучэдалын аза колымашым изэмдаш полша. Колхозник үдрамашын паша ыштыш лэктышыжым кугэмдаш да колхоз озанлыкым чоткыдэмдаш кугын полша.

ПАКЧАШТЭ

Кэчэ йошкар тул гай йошкаргэн, кава помыш гыч шыргыжалын онча. Түрлө кайык-влак: шүшпык, куку, молат чашкэрым шэргылтарэн сылнэ мурыштым муралтат. Пушэнтэ-влакын ший тэнтэ гай лышташынт мардэж пуалмэ дэн лыб-лыб шоктыктэн иктэ вэсышт дэнэ кутырат.

Элнэт олык. Олык мучко изи энэр шийла койын йолгымамдэн йога. Энэр пурла могорышто „Ташнур“ промколхозын пакчажэ шуйналт возын. Пакчаштэ: ковышта, помидор, киар, адак тулэч моло йэмышат кушкыт.

Тидэ пакчаштэ 6 ўдрамаш-влак чарныдэ пашам ыштат. Йыраг коклаштэ ош комбыла койын, саска коклаштэ куштыра шудым эрыктат. Адак эр-кас ковышташ, помидорыш вўдым опат.

— Анук, вўдэтым пэш кўшыч опталат. Вўдым эркин опталаш кўлэш. Кўшыч опталмэ дэн, вож тўнгысө рокшо пэнтгыдэмэш. Вара йэмыжлан вож колташыжэ пэнтгыдэ лийэш,—манын Пөкла Анукым тўныкта.

— Йбра, ончыкшым вож тўн воктэн ўдычын вўдым опташ тўнгалам,—маньат Анукат Пөкла сэмынак вўдым опташ тўнгальэ.

— Пөкла, вўдым оптэн ситармэк, ковышта

коклаштэ улшо шўк шудым сомылаш тўнгална вэт?—манын Анук йодо.

— Мыйат тыгак шонэнам ильэ. Күзэ коқтынат ик сэмын шонэн улына?—манын Анук дэн Пөкла кутырэн-кутырэн ковышташ вўдым оптат. Умбалнырак помидорэш вўд опгышо-влак: Овчи, Кычук.

Олык мучко ужар шудо
Пөлэдалын кушкэлэш.
Мэмнан колхоз пакчашна
Тутло саска сай кушкэш...

манын муралташ тўнгальыч.

— Анук колат, Овчымыт күзэ муралтат, манын Анук дэн Пөклат вичкыж йандар йўкышт дэнэ мураш тўнгальыч:

Куку мура, шўшпык шўшка
Полап саска коклаштэт.
Мэ мурэна, мэ куштэна
Шкэнан ыштымэ пакчаштэ.

Вўдым оптэн ситарыштат, ковышта кокласэ шўк шудым сомылаш тўнгальыч.

Тыгэракын „Ташнур“ промколхоз пакчаштэ, паша ыштышэ-влак сай пакча йэмыж ончэн куштышаш вэрч кучэдалыт.

Эчук.

ТУВЫРЫМ ТЫГЭ МУШМАН

Ышкэ ыштымэ выньэр тувырым шовын дэн вэлэ огыл, ломыж дэн альэ шўртө пыштымэ дэч кодшо кон дэнат мушкаш лийэш. Тувыр мушкаш тўнгалмэ дэч ончыч, эн ондакак ломыжым вўдэш шолтыман. Вигак кон дэн мушкат гын, тувыр пэш ок эрнэ. Адак вўдымат ситышын ырыктэн йамдылыман. Пэш чот шэмэмшэ тувырым ломыж вўдан кёршөкыш пыштыман. Кёршөкышым шокшо комакаш шындаш кўлэш. Тыгэ ыштымэ дэн тувырышто улшо лавражэ чыла эрна, тувыржат ошо лийэш. Йамдылмэ ломыж вўдым ик канаштэ волаш пыштэн уло тувырым мушман огыл. Адак ик пачаш вўд дэн мушмо дэнак тувыр ок ошэм. Тувырым ошын ышташ төчэт гын, вўд дэн пачаш-пачаш турыжман. Тунам

тувырышто пўж вўд лавра чылт эрна. Тидэ турыжмо гына ок ситэ. Кон вўд чылт кайжэ манын турыжмо тувырым йандар вўдыш нангайэн, ўштэн альэ валыак дэн кырэн-кырэн шўалтыман. Тувырым мушкын пытармэк, коштэнат моштыман. Кэнэж кэчыштэ тувырым ўмылан вэрэш сакыман огыл. Умылан вэрыштэ тувыр вашкэ ок кошко, выньэр тувыр йошкаргэн кошка. Садлан мушмо тувырым кошкашлан кэчан, мардэж логалман вэрыш сакыман. Кошкэн шумэкшат, вик налын чийымэ ок кўл. Мушкын коштымэ тувырым каток дэн альэ ўш дэн пушкыдэмдэн чийыман. Пушкыдэмдымэ тувыр эшэ утларак ошэмэш.

Лиза.

КАЧУШ

Качуш таза кап-кылан, пашалан шүман ұдыр. Шопым анга ұдымаштат, тәни 21 трудодәным ыштән. Садланак ала 10 кәчаш ұдышаш планым 8 кәчыштә шуктәныт. Шошо анга үдән пытымәк Качушым, ударнә паша ыштымыжлан порсын шовыч дән прәмировайәныт. Качуш, тидә прәми-йым налмәкшә калык ончык ләктын шогальбат:

— Тидә пәлөкым наламат, ончыкшымат әша талын пашам ышташ тўнгалам. Шкәдәнәм пырля моло ұдыр-влакымат пашам ударнын ышташ ұжам—манын пәнгыдә мутым пуыш.

Адак тидә погынымаштак, кә пәш шагал трудоднәам ыштән, тудын нәргәнәт кутырышг. Мутлан, Вөдыр шопым анга ұдымаштә 5 трудоднәам вәлә ыштән. Умбакшым Вөдырланат Качуш сәмын вийән ударнә пашалан пижман манын погынымаштә шылталышт.

Качуш, Вөдырын йоратымә шүмбәлжә. Вөдыржым чәвәр качыжлан кәра пәш йората. Но лодыржылан кәра гын, тусыжымат ужмыжо шуын огыл. Вөдыржә гын, Качушым уло шүм-мокшыж дән йората.

— Мыйын Качушәмжә гын, кап-кылжат шымавуч гай шыма, ару. Шүргө-вылышыжат тыр-

тыш олма гай чәвәр. Паша ыштымаштат талә ұдыр. Ындә кок ий годсәк ударница лұмым нумаләш. Кузә от йоратә, тыгай мотор чәслә ұдырым. Качуш, шкәжә вәлә мыйым ок йоратә. Мый ала мо сәмын ойлән савыраш төчәм гынат, Качуш шөрынат савырнал ок ончал—манәш Вөдыр.

Кәчә шинчә. Румбалгыш. Удыр-кәчә-влакат кәчывалым кәчыгут пұжалт ыштән ноймо могырыштым кандараш кас лужыш, корәм воктәнысә ломбо йұмак чумыргышт.

Тачә пәрвой шудо солымо кәчә әртыш. Кәчә-ұдыр-влак, кә кузә шудо солымыштым кутырат. Адак коклан вәсәла йыбыртышә шүм-кылышт дән ұдыр-кәчә шыман гына шыматән ваш-ваш пыргыжалын ончал изи шүмыштым лыплан-дарат.

— Марпа, тый тачә кунар кутышан касалыкым солышыч?—манын Пөтәя йодәш.

— Тачә альә пәрвой кәчылан изиш өрканән-рак солышым ала мо? Ныл корным вәлә соләнам—Марпа пәләшта.

— Ныл корным солән шуктәнәт? Тугәжә тый ик кәчыштак кок трудоднәам ыштәнәт,—манын Марпан вәлыш савырнән Стәпан Йогор йодо.

— Мый тый дэчэтат шагал солэнам. Эрла кэчэ гыч мыйат тый дэнэт учашащ тўнгалам манын Йогор Марпа дэн кутыра.

— Тидэ ныл касалык вара солымаш мо? Вёдыр эша шуқырак, вич касалыкыш шумэш солэн шуктэн. Вот тудым настойашэ колхозникланак шотлаш лийэш,—Начи маньэ.

— Качуш Вёдыр нэргэн ойлымым колын, кармонь шоктышо Лаймырым тўкалтэн йодо:

— Лайэмыр, Вёдыр тыйын бригадыштэт пашам ышта. Лачакак мо вич касалыкым солэн?

Лаймырат кармонь шоктымыжым чарнышат, Качушлан умылтаращ пижэ:

— Кызыт мэмнан бригадыштэ, Вёдыр сэмын солышо иктат укэ. Вёдыр шкэдак ик кэчыштэ вич кужу касалыкым солэн. Тыгак солаш тўнгалэш гын, вашкэ ударникыш луктына.

— Чынак, тугэжэ Вёдыр ударник лийэш. Мый икэчсэ погынымаштак Вёдырым ударникыш лукмо нэргэн кутырэнам ыльэ. Лайэмыр шарнэт?—манын Качуш йыбыртэн Лайэмырлан ойла.

Шуко йўдат лийэ. Погынэн шинчышэ ўдыр-кэчэ-влак иктын-коктын мёнтышкышт малащ пурэн пытышт. Качушат, мёнгыжэ мийэн малащ пурэн возат, шуко жап маркэ малыдэ, шкэ йўдыкшэ дэн Вёдыржэ нэргэн шонкалэн кийа:

Вёдыр мыйым чынак йората ужат? Туныктэн ойлымо мутэм арам вўдыш ыш кайэ. Мый, тудлан пэш шуко гана сай ойым пуэнам:

— Вёдыр, тыйат мый сэмынэмак ударник лий? Тыгай таза кап-кылан кэчэ марийлан, колхоз пашаштэ лодырланэн кошташ ок кэлшэ. Тыйат мый сэмынэмак ударник лийат гын, колхозышто сайын, улан илаш тўнгалына,—манын пэш шуко кана каласэнам. Садлан лийынак мыйын мутэм колышташ тўнгалын алá мо? Тэвэ эрла кэчын

кузэ солаш тўнгалэш, шымлэн налам,—манын Качуш вакшыщтыжэ шонкалэн кийа.

Эр ўжара волгалтын, шбортнё тўсан кэчэ чодра шэнтгэч лэкмыж годым пўртыс дэн пырльа утларак сылнэштэш. Урэмлаштэ, окна йўмал сат-влакын ший тэнгэла койшо лышташыштым чэвэрта.

Калык-влакат чэвэр кэчэ лэкмым ужын, савам вачыш пыштэн, почэла-почэла олык вэлыш опкылыт. Качушат, савам вачыш пыштэн калык почэш, Вёдырым вучалтэнрак эркын ошкылэш.

Вёдыр, Качушым мўндырчынак ужынат, пэш содор ошкылын, Какшан кўварэш поктэн шуо.

Качушат Вёдыр дэч—ындэ пашалан кўлынак пижат аман,—манын шыргыжалын йодэш.

— Пижам, Качуш, йбратымэ изи шўмбэлэм. Мый вэт тыйын мутэтым колыштынак пашалан пижам!—манын Вёдыр уло шўм-кылжым почын ойлымыла пушкыдын шыма йўк дэн каласа.

Вёдыр дэн Качуш кутырэн-кутырэн олык мотырыш ошкылаш тўнгальч. Кутырмащт годым мутыштым илышыш пурташ, йбршын, курымлан ваш кэлшышаш нэргэн кагашат.

Качуш, Вёдырлан изи шўмжэ пырткэнрак, йылгыжшэ шўдыр гай шара шинчажым пёрдыктыл ончалын:

— Вёдыр, кидэтым пу. Тылэч вара тый йбратымэ йолташэм лийат!—манын Качуш, Вёдырын кидшым кучыш. Вёдырат, Качушын тыгай поро мутшым колын, могыржылан шокшын чучын йыбыртыш.

— Качуш, мый тыгай поро мутэтым колын, тылэч вара курмэшлан тыйын лийаш кэлшэм—манын Качушын кидшым чот кормышталын ваш ондалын шуншалычат, олыкыш шудо солаш ошкылыч.

Смирнов М.

ШУДО СОЛЫМАШТЭ

Шышталгын койшо

Эр вэл ұжара,

Сандалык мучко

Койын йошкарга.

Олыкым тачэ

Колхоз пужара,

Кошкышо шудо

Иетыш чумырга.

Пашашкэ лэктын

Йонгалтшэ сава,

Олыкым ондалын

Талын нұжа.

Кушычын ончышо

Кукшо кава

Ик жаплан йұр пылым

Ындэ кожа.

Ош комбо сэмын

Онжым кадыртэн,

Ударнэ бригадэ

Писын эрта.

Олык покшэчын

Мардэжла шүшкэн

Анна Сэмэновна

Ончык йорта.

Машинэ сэмын

Кид тудын модэш.

Пүчкылт лэктын

Ужар шудо возэш.

Солалмэ йэшын

Чыкэ да копна,—

Талэ пашазын

Паша чот ушна.

Олык покшэчын

Каймыж годым,

Ок йүкшө тудын

Ырышэ вұр шэр.

Лоп кужу шудым

Солмыжо годым

Ок катлэ писэ,

Писэ сава нэр...

* * *

Ош комбо сэмын

Онжым кадыртэн.

Ударнэ бригадэ

Писын сола.

Лудыла лўнгалтын

Шун сэр воктэн,

Вөдыр Өрканыч

Пырысла нула.

Сола пэш „чэслын“

Вөдыр Өрканыч.

Корныжо почэш

„У“ шудо кушкэш.

Чүчкыдын шинчын

Солымо лугыч,

Мөдөвуй йэшын

Шыкшым лүктэш...

* * *

Анна Сэмэновна

Корныжым луктын

Өрканым тура,

Ончалын шұта.

Шөртнөла йўлшө

Шинчажэ тудын,

Вөдырын шўргым

Койын чэвэрта:

— Мо шўргэт дэнэ

Вараш тый кодыч.

Саватым пуйан

Титакым ончэм?

Мо шот дэн тидэ

Вөдыр Өрканыч.

Солымо корнышто

Шудо кончэн?!

Вөдыр Өрканыч,

Улат тый өркан,

Өрканышэ йэнган,

Укэ сай вэр.

Саватшэ писэ—

Чыла мый ужам...

Лодырлан кызыт,

Вэр...—Топтэр—

Манын Аньутка

Сола пэш писын.

Пүчкылтшө шудо

Вудла йога.

Лупшалтын, чүчкалтын.

Сава йүк лэктын.

Мүндырык, мүндырык.

Мучко йонга.

Тудын онг шўлыш,

Пүж-вуд ұпшан.

Пүжвудан ұпш,

Нэрыш пура.

Пашаштэ уло

Пэш кугу ұшан,

Йонгыдо йүкшө

Йонгалтын мура.

Аньутка йолташын

Мутшо иктэ:

Пашаштэ пүж вудым

Кэчын лукташ.

Шудо каван лийжэ,

Түжэм витлэ.

Лу каван шудым

Пачалан шотлаш.

* * *

Олыкым тачэ

Колхоз пужара,

Кошкышо шудо

Иктыш чумырга.

Лодырым ындэ

Ударник шуара.

Эр кэчын тулжо

Чот чэвэрта.

ИМНЬЭ ПУКШЫМАШТЭ

Мэмнан „Ташнур“ промколхозысо рвэээ ұдыр-влак кас йыда нурышко имньэ пукшаш коштыт. Тыгэ кас йыда имным пукшымо дэн тэлылык кормым йатыр вольыклан аныклэн кодат. Тачэ кастэнат имным кушкыж шинчын, тұмырым „түб-дүб, түбо-дүб“ пэралтэн, кармоньым шұвыр сэмьн шокталтэн, кавальэр-влаклар рат дэнэ ко-выртатэн нурышко имньэ пукшаш йорталдат.

— Айста, ұдыр-влак иктаж сылнэ мурым му-ралтэна!—маньн чолгарак ұдыр Пылагий кыч-кыральэ.

— Могай мурым мурэна?!.. ұдыр-влак йодыч.

— У мурым!— Анук пэлэштуш.

— Пётыр, тұмырэтым сайракын пэралтэ! Вара мыланнат мурашна куштылгырак лийэш—маньэ Майрук.

— Пётыр, тұмыржым „түбө-дүб, түб-дүб“ пэ-ралташ тўнгальэ. Ёдыр-качэ-влак:

Йандар йўкан шұшыкшө

Кушак шинчын муралта?

Ой муралта, муралта

Колхоз сатэш муралта.

Мэмнан рвэээ илышнажэ

Мо дэн вара куана?

Ой куана, куана

Пашам ыштэн куана.

Муралтэн-муралтэн чодрам шэргылтарэн корно дэнэ эркин йорталтат.

Кугу нур. Нур покшэлнэ тулым олтымо. Тул йыр рвэээ ұдыр-влак түрлө сэмьн кутырат, мо-дыт, воштулыт. Йужо рвээыжэ йоратымэ ұдыржө дэнэ ёрдыштурак шыма мут дэн мутланэн шин-чат. Йужыжо кэчывалымсэ паша нэргэн кутырат.

— Плагы, тый тачэ кунар орава тэрысым па-суш нынгайшыч?—Настасий Плагий дэч йодо.

— Мый шуко огыл, 20 оравам гына нынгайшым, а йужо йолташ-влак гын, 21-22 орава гыч нынг-гайэныт,—маньн Настаси дэн Плагы кутырат. Ёрдыштурак Миклай дэнэ Эчай кармонь почэш токмак мурым мурат.

Изиш лиймэкэ:

— Йолташ-влак, Айста имньынам ончалын толына. Ала пэш мўндырык кайэныт—маньн Андрей кычкыральэ.

— Айста-айста!—маньн чыланат имньэ ончаш тарванышт. Лачак тул түрэш иктаж кум йэнг-гына кодычат, молыжо чыла имньэ ончалаш ка-йэн пытышт.

Тыгэракын „Ташнур“ промколхозысо рвэээ ұдыр-влак нурышто кас йыда имным пукшат.

Эчан

У МУРО (тўнэммэ нэргэн)

Ош кагазым кадыш налын

Школышкэт кайэна.

Лудын возэн, чыла палэн

У илышым ышташ полшэна.

Тачэ кэчэ пэш мотор

Пылат, йўрат укалэш.

Мэмнан илышын йэнгжат тёр,

Пойан тушманат укалэш.

Тэний ұдымө озымжо

Ужаргын-ужаргын койылдалэш.

Шанчын кугу вийжэ

Кэчын ончык кайалэш.

Омэт шуэш гын, вочда малэ,

Кап-кылэдым кандарал.

Тўнэммэт шуэш гын, школыш кайэ,

Шанчын вийжым палэн нал.

Йўржат йўрэш, лумжат лумэш

Октябрь пытаргыш качылантэт.

Изижат тўнэмэш, кугужат тўнэмэш

Кугу Совет ушэмыштэт.

Вэткин Мичий.

КАСТЭНЭ

Кэчэ шинчэ. Йал пичкэмышалтын шэм шовырым чийыш. Ёдыр-влакат урэмышкэ лэктын Павыл капка ончылнысо тэнтгылэш вэрлышт. Рвэзэ-влакат кушто ёдыр-влак шинчымым ужын, кұшыл мучаш гычла кармоньым шоктэн-шоктэн мийышт.

— Оксина, кармоньчылан вэрым пу, шинчын шокталтыжэ,—манын Майрук кармоньчылан вэрым ыштыш. Кармоньчо Опойат кармоньжым шокташ тўнгальэ. Ёдыр-влак лэктын-лэктын кушташ тўнгальыч.

Ёдыр-влак куштэн чарнымэк.

— Опой, Камаринский мурым шокталтэ-йан,—манын, куштылго кап-кылан Йапык рвэзэ кушташ лэктэ. Опой чўчкыдынак шокташ тўнгальэ. Кармонь йўк сэм дэнэ тавалтэн-тавалтэн кушта. Кармоньчо кармоньым сайын шоктэн мошта гын, куштышо йэнгынат капшэ куштылгэмэш. Кап кузэ тарванылмыжым ончэн, йолжо ышкак нўлтымыла вэлэ тучэш. Йапык шкэжат куштылго кап-кылжэ дэнэ тўрлў кадырым ыштыл куштымыжымат ок шиж. Тугакат Йапык кушташ пэш мастар. Ончэн шогышо йэн-влак ёрын гына шогат. Йапык пружин ўмбалнэ куштымыла вэлэ койэш. Куштымо кокла гычак— „эх-ну!“—манын кычкыралмыж дэнэ чыла ёдыр-кэчэ-влакын кушылыштым нўлта.

— Ындэ айста йошкар пусакаш радио колышташ кайэна!—манын, лапкарак кап-кылан рвэзэ кычкыральэ.

— Айста, айста!—манын, чыланат йошкар пусакаш кайаш тарванышт, иктын-коктын кармонь йўк почэш опкыльыч...

— Эчук, 5-шэ номыран „Марий Ёдрамаш“ журнал альэ лэктын огыл мо?

— Альэ укэ. Вашкэ лэктэш. Тидэ номырышто мыйын возымо почэла мутат лэкшашлык—манын Эчук дэнэ Майрук кутырэн-кутырэн танг тошкалын опкэдат.

Йошкар пусакаш. Пырдыжыштэ тўрлў плакат, пырдыж газэт, Лэнин, Сталин, Маркс, Энгэлыс, адак моло сўрэт-влакат пижыктылмэ. Шкаф ўмбалнэ радио рэпродуктыр шинча. Рэпродуктырышто музыка йўк шокта.

Ёдыр кэчэ-влак тэнтгылэш шинчын радиом колышташ тўнгальыч. Тидын кокла гыч, газэтым, журналым лудыт. Ивук дэнэ Йапык шашкэ дэнэ модаш тўнгальыч.

— Ой, тидэ муржо путырак сылнын шоктас-с,—манын шара шинчан, тыртышырак шўргў-пылшан ёдыр пэлэштыш.

— Сылнын шокта вэт?—манын пэлэнсэ рвэзыжэ шыргыжалын пэлэштыш.

— Йолташ-влак, колыштса йан! Эрла кастэн политзаньатэ лийэш. Сандэн чыладам тышкэ толаш ўжам,—манын пропагандист Васильёв Микалэ увэртарыш.

— Йўра, толына, толына,—манын, иктэ-вэсышт дэнэ кутырэн-кутырэн мўнгышкышт малаш кайаш тарванышт.

Вишньэр Эчук.

Отв. редактыр Е. Сидоркина. Сэкретар Е. Смирнова. Тэхредактыр А. Семенов.

МАРИЙ ҮДРАМАШ

ЖУРНАЛ

ШЭРГЭ

ОГЫЛ.

ТУДЫМ ҲАЖНЭ КОЛХОЗНИЦЭ ДЭН ШЭМЭР
ҮДРАМАШ НАЛЫН КЭРТЭШ.

журналын акшэ:

12 тылзэ	6 тэнгэ.	3 тылзэ	1 т. 50 ыр.
6 тылзэ	3 тэнгэ.	1 тылзэ (посна №)	50 ыр.

ПОДПИСКЫМ ЫШТАШ ВАШКЫЗА!

МАРИИ ОБЛАСЬ КУГЫЖАНЫШ САВЫКТЫШ ТЫГАИ КНАГАМ УЖАЛА:

И. Сталин. Йошкар армий академий ту-
нэм пытарышэ-влакым лукмо годым
ойлымыжо 10 ыр.

В. Ленин дэн И. Сталин. Социалис тага-
сымаш нэргэн 60 ыр.

К. Ворошилов. Ленин, Сталин дэн Йошкар
армий 1 тэнг.

Сэргэй Миронович Киров 60 ыр.

Г. Рыклин. Георгий Димитров 30 ыр.

Валэриан Владимирович Куйбышев 30 ыр.

ВКП(б) Рүдö Комитэт плэнумын рэзольу-
цыж-влак 20 ыр.

С. Драбкина. Сарлан сар 40 ыр.

В. Молотов. ССР Ушэм конституцыш ик
мынбар вашталтышым пуртымо нэргэн . 30 ыр.

Карпинский. Социализм вэрч кучедалмаш
(политучэбник) 2 т. 25 ыр.

В. Молотов. Киндылан картычкэ систэ-
мым пытарымэ нэргэн 40 ыр.

В. Сорин. Владимир Ильич Ленин 50 ыр.

Иванов С. И. Сат паша 40 ыр.

Яндулин А. Ф. Прэзэ ончышын памьат-
кыжэ 20 ыр.

Йал озанлык артэлын примэрнэ уставшэ . 25 ыр.

Йал озанлык кужкыл чэр дэн локтылшо
ваштарэш кучедалмаш 35 ыр.

Костыльов. Мэмнан опытна-влак 45 ыр.

Лучинцева дэн Ласточкин. Сурт кайыкым
ашнымаш 35 ыр.

Колхозышто дошкольно площадкэ молан
күлэш 50 ыр.

Сэйфулина Л. Закон пудыртышо-влак
(ойлымаш) 30 ыр.

Олык Ипай. Пионьэр муро (йоча почэла-
мут-влак). 40 ыр.

А. Ф. Тэрэхов. Пагалымэ йунат (пакчаштэ
түрлö опытым ыштымэ нэргэн) 50 ыр.

Задонский. Шкэнан паша (пийэс) 75 ыр.

Либэдинский Ю. Арньа (повэсть) 70 ыр.

Малов Ф. Куго паша (вольык ашнымэ
фэрмысэ паша нэргэн ойлымаш) . . 1 т. 20 ыр.

Сэлэзньова. „Карамель“ (куго урлык прэ-
зым куштымэ нэргэн ойлымаш) 65 ыр.

Задонский. Вэс илыш (агитпийэс) 60 ыр.

Сэрафимович. Йоча (ойлымаш кнага) . . 70 ыр.

Субботин. Вэс шүм (пийэс) 65 ыр.

Тургэнэв И. С. Муму (повэсть) 30 ыр.

П. Власов. Пөрвöй палэ (пийэс) 35 ыр.

С. Г. Чавайн Акпатыр (4 кыдэжан историй
драмэ 1 т. 50 ыр.

М. Горький Аважэ (1-й ужаш) 2 т. 50 ыр.

Школ площадкысэ паша 1 т. 50 ыр.

Тунгалтыш шкoлышто пашалан тунуктымым ор-
ганизатлымаш 1 т. 20 ыр.

Кнага-влакым Маргизын чыла магазинлаштыжэ налаш лийэш. Заказым тыгай адрэс дэн кодтыза:

Йошкар-Ола, Совет урэм, 60, Маргосиздат торготдэлдан № 198

Инв. № 44

Вкладн. №